

NUTQ BUZULISHLARINI TASNIFLASH

Dilmurodova Ferangiz Umid qizi

Abdulla Qodiriy nomli Jizzax davlat Pedagogika Universiteti Pedagogika va Psixologiya fakulteti

Maxsus Pedagogika: logopediya yo'nalishi 3-kurs 515.22-guruh talabasi

dilmurodovaferangiz24@gmail.com

+998507513080

Anatatsiya: Ushbu maqolada nutq buzilishlarining tasniflanishi va ularning kelib chiqish sabablari tahlil qilinadi. Nutqning normal rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar, buzilishlarning klinik ko'rinishlari hamda ularni tuzatish usullari yoritiladi. Shuningdek, logopediya va psixolingvistika nuqtayi nazaridan turli xil nutq nuqsonlarini davolash va oldini olish bo'yicha yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Nutq buzilishlari, logopediya, fonetik nuqsonlar, artikulyatsiya buzilishi, dislaliya, dizartriya, afaziya, disleksiya, disgrafiya, neyrofiziologiya, psixolingvistika, nutqni tuzatish, defektologiya, muloqot qobiliyati, pedagogik yondashuv, terapevtik usullar.

Kirish

Nutqini buzgan bolalar alohida shaxslar toifasiga kiradi. Ular tengdoshlari bilan solishtirganda intellektual rivojlanishda hech qanday og'ishlarga ega emaslar. Biroq, og'zaki nutqdagi nuqsonlar, yozma nutqdagi buzilishlar psixikaning ayrim qirralarining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi shubhasiz. Bugungi kunda nutq terapiyasi sohasida bir nechta tasniflar qo'llaniladi, ularga ko'ra fikrni taqdim etishda ma'lum nuqsonlar aniqlanadi. Birinchisi, psixologik va pedagogik. Ikkinchisi klinik va pedagogik. Nutq buzilishlarini aniqlashda qanday qoidalar ob'ektivroq? Ikkala rejaning tasnifi nutq terapevtlari tomonidan muvaffaqiyatli qo'llaniladi. Xuddi shu muammo bo'yicha turli nuqtai nazarlarzid emas, balki faqat bir-birini to'ldiradi.¹

Klinik va pedagogik tasnif. Taqdim etilgan tasnifda tibbiyot bilan hamjihatlikka urg'u berilgan. Biroq, aniqlanishi mumkin bo'lgan nuqsonlar bu erda aniq kasalliklarga bog'liq emas. Klinik va pedagogik tasnifga ko'ra, logopedlar buzilishlarning jami 11 shaklini ajratadilar. Ikki shakl yozma tilning buzilishi bilan bog'liq. Qolganlari og'zaki taqdimotdagi kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi.

Bu yerda nutq buzilishlarining quyidagi turlari ajratiladi:

1. Afoniya - ovoz apparati patologiyalari natijasida yuzaga keladigan buzilishlar. Bunday holda fonotor nuqsonlari, ovozning buzilishi, ovozning buzilishi kuzatilishi mumkin.
2. Tahilaliya - tezlashtirilgan nutq tezligi.
3. Bradilaliya - nutqning patologik sekinlashishi.
4. Duduqlanish - nutq ritmi va tezligidagi nosozliklar. Sababi - nutq apparatini tashkil etuvchi mushaklarning davriy konvulsiv holati.

¹ uz.medicinehelpful.com

5. Rinolaliya - ovoz tembrining o'zgarishi bilan almashinadigan alohida tovushlarning talaffuzidagi nuqsonlar. Sababi nutq apparatining anatomik nuqsonlari.
6. Dislaliya - nutq apparati mushaklarining normal rivojlanishi va sog'lom eshitish bilan tovushlarni qiyin talaffuz qilish.
7. Dizartriya - bu nuqson, uning mohiyati alohida tovushlar va so'zlarning noto'g'ri talaffuzidir.
8. Alaliya - nutqning kam rivojlanganligi yoki to'liq yo'qligi. Buning sababi ko'pincha prenatal yoki rivojlanishning dastlabki bosqichida miya yarim korteksining tegishli qismlarining mag'lubiyati bolam.
9. Afazi - tovushlarni takrorlash qobiliyatini qisman yoki to'liq yo'qotish. Miyaning mahalliy lezyonlari mavjudligi sababli.
10. Disgrafiya - o'ziga xos, ma'lum bir shaxsga xos xususiyat, yozma nutqning buzilishi.
11. Disleksiya o'qishdagi qisman nuqsonlarning namoyon bo'lishidir.

Nutq buzilishlarining psixologik-pedagogik tasnifi

Bu yerda nuqsonlarni aniqlash asosan psixologik mezonlarga asoslanadi. Tasniflash bo'yicha quyidagi qoidabuzarliklar ajratiladi:

1. Nutqning fonetik va fonemik rivojlanmaganligi - ona tilidagi tovushlar va so'zlarning talaffuzidagi buzilishlar.
2. Nutqning umumiy rivojlanmaganligi - bu tizimli muammo bo'lib, uning mavjudligi bolaning aqliy zaifligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu, o'z navbatida, shaxsning nutq komponentlarining semantik va tovush tomonlarini bilmasligiga ta'sir qiladi.
3. Dudaklash - psixologik-pedagogik tasnifga ko'ra nutq apparati to'g'ri shakllangan holda muloqot ko'nikmalaridagi nuqson sifatida qaraladi.
4. Nutqi kam rivojlangan bolalar ko'pincha jamiyatda qiyin, kechikkan moslashishdan aziyat chekishadi. Sotsializatsiyani ta'minlash uchun nutq terapevtlari nuqsonlarni maqsadli tuzatishni qo'llaydilar. Busiz kelajakda chaqaloqlar intellektual, hissiy va irodaviy sohalarda muayyan kamchiliklarga duch kelishi mumkin.
5. Etarli darajada rivojlangan fikrlash, nutq terapiyasi muammolari bo'lgan bolalarko'pincha fikrlarni shakllantirishda, mantiqiy aloqalarni qurishda qiyinchiliklarga duch keladi. Ota-onalar nutq sohasidagi mavjud muammolarga etarlicha e'tibor bermasa, keyinchalik bola motor sohasida muvaffaqiyatsizlikka duch kelishi mumkin. Xususan, nutqida kechikishlari bo'lgan bolalar ko'pincha tengdoshlari kabi buyruq bo'yicha bir xil muvofiqlashtirilgan harakatlarni bajara olmaydilar.
6. Og'ishlar nutqida nuqsoni bo'lgan bolaning emotsional sohasida ham kuzatilishi mumkin. Bunday bolalar o'ziga ishonchsizlik, qiziqish yo'qligi, asabiylashishning kuchayishi, boshqalar bilan aloqa o'rnatishda qiyinchiliklar bilan ajralib turadi.

Afoniya yoki disfoniya

Bu anomaliya nutq apparatidagi patologik o'zgarishlar tufayli yuzaga keladi. Qoida tariqasida, bunday odamlar fonatsiyaning sezilarli darajada buzilishiga ega. Boshqacha qilib aytganda, ular tovushlarni noto'g'ri talaffuz qiladilar.

Tahilaliya Bu nutq buzilishining o'ziga xos shakli bo'lib, u nutqning juda tez sur'atida ifodalanadi. Bu funksiyada fonetik, grammatik yoki leksik og'ishlar yo'q.

Bradilaliya Bunday nuqson sekin nutq bilan birga keladi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, odamga ajratilgan tovushlarni chiqarish juda qiyin. Shuni ham ta'kidlash kerakki, bradifraziya kabi shunga o'xshash og'ish mavjud. Bunday tashxis qo'yilgan odamlar juda sekin gapirishadi. Qoida tariqasida, bu fikrlash jarayonining zaiflashishi bilan bog'liq. Bu ikkala patologik holat ham miyaning mahalliy kasalligi natijasidir.

Duduqlanish Bunday nutq buzilishi nutq apparati mushaklarining konvulsiv holati tufayli yuzaga keladi va tovushlar yoki so'zlarning tez-tez takrorlanishi, suhbatda to'xtash, qat'iyatsizlik, temp, ritm va silliqlikning nomuvofiqligi bilan birga keladi.

Dislaliya Bular nutqi to'g'ri tuzilgan va eshitish qobiliyati normal bo'lgan odamda kuzatiladigan fonetik nuqsonlar (tovush talaffuzining buzilishi).

Rinolaliya Bu tovush talaffuzi va ovoz tembridagi nuqson bo'lib, anatomik sabablarga ko'ra yuzaga keladi. inson nutq apparatining buzilishi.

Dizartriya Bunday nuqson nutq apparatining etarli darajada innervatsiyasi tufayli yuzaga keladi. Qoida tariqasida, miyaning subkortikal va posterior frontal mintaqalarining shikastlanishi natijasida hosil bo'ladi. Bunday og'ish bilan nutq organlarining (til, yumshoq tanglay, lablar) harakatchanligi cheklangan. Natijada artikulyatsiya qiyinlashadi. Kattalardagi dizartriya nutq tizimining parchalanishi bilan birlashtirilmaydi. Bolalikda bunday nuqson o'qish, so'zlarni talaffuz qilish va yozishning buzilishiga, shuningdek nutqning umumiy rivojlanmaganligiga olib kelishi mumkin.²

Alaliya Bu nutqning kam rivojlanganligi yoki uning normal eshitish va aql bilan to'liq yo'qligi. Bolalarda bunday nuqsonning sababi tug'ruq paytida miya yarim sharlarining shikastlanishi, shuningdek, miya kasalliklari yoki chaqaloq hayotining og'zaki davridagi jarohatlari bo'lishi mumkin.

Afaziya Bu allaqachon shakllangan nutqni buzish. Bunday nuqson miya yarim korteksining nutq bo'lumlari shikastlanganda, shuningdek, insult, jarohatlar, yallig'lanish jarayonlari, o'smalar va ba'zi ruhiy kasalliklar natijasida yuzaga keladi.

XULOSA

Ushbu maqolada nutq buzilishlarining tasniflanishi, ularning kelib chiqish sabablari va tuzatish usullari atroflicha tahlil qilindi. Nutq nuqsonlari insonning muloqot qobiliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi, psixologik va ijtimoiy muammolarga sabab bo'lishi mumkinligi aniqlandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta tashxis qo'yish va logopedik terapiya qo'llash orqali nutq buzilishlarini samarali tuzatish mumkin. Shuningdek, defektologiya, psixolingvistika va neyrofiziologik yondashuvlar nutq rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun nutq buzilishlarini oldini olish va davolashda kompleks yondashuv hamda mutaxassislar bilan muntazam ishlash zarurati ta'kidlandi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Ахунзянов Р.М. "Логопедия. Теория и практика" – Москва: Академия, 2019.
2. Бейлинсон Ж. И. "Нарушения речи у детей и их коррекция" – Санкт-Петербург: Речь, 2021.
3. Левина Р.Е. "Основы логопедии" – Москва: Просвещение, 2018.
4. Ходоровский В. И., Селиверстов В. И. "Дефектология и логопедия" – Минск: Университетское, 2020.
5. Vygotsky L.S. "Thought and Language" – Cambridge: MIT Press, 2012.
6. Crystal D. "The Cambridge Encyclopedia of Language" – Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
7. Отахонова Д. "Nutq buzilishlari va ularning pedagogik tuzatish usullari" – Toshkent: O'zFA Nashriyoti, 2019
8. Қодиров Ш. "Psixolingvistika asoslari" – Самарқанд: СамДУ нашриёти, 2021.

² uz.vogueindustry.com